

Л.П. Федоренко

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ВИПУСКНИКІВ СІЛЬСЬКИХ ШКІЛ

Федоренко Л.П. Психологічний супровід підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл. У статті проаналізовано підходи до розуміння психологічної сутності та структури професійного самовизначення старшокласників, форм і методів його активізації. Розкрито специфіку та умови підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл. Представлено теоретичну модель психологічного супроводу випускників сільських шкіл щодо підвищення ефективності їх професійного самовизначення, яка передбачає активізацію старшокласників до подолання труднощів у цьому процесі, роботу із батьками випускників з метою забезпечення їх конструктивної сімейної взаємодії, а також активізацію освітнього шкільного середовища у напрямку формування у випускників якостей, які сприятимуть їх успішному вибору професії та побудові професійної кар'єри після закінчення школи.

Ключові слова: професійне самовизначення, психологічний супровід, професійна орієнтація, професійний вибір, просвітницька робота, активізація професійного самовизначення.

Федоренко Л.П. Психологическое сопровождение повышения эффективности профессионального самоопределения выпускников сельских школ. В статье проанализированы подходы к пониманию психологической сущности и структуры профессионального самоопределения старшеклассников, форм и методов его активизации. Раскрыта специфика и условия повышения эффективности профессионального самоопределения выпускников сельских школ. Представлена теоретическая модель психологического сопровождения выпускников сельских школ по повышению эффективности их профессионального самоопределения, которая предусматривает активизацию старшеклассников к преодолению трудностей в этом процессе, работу с родителями выпускников с целью обеспечения их конструктивного семейного взаимодействия, а также активизацию образовательной школьной среды в направлении формирования у выпускников качеств, способствующие их успешному выбору профессии и построению профессиональной карьеры после окончания школы.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, психологическое сопровождение, профессиональная ориентация, профессиональный выбор, просветительская работа, активизация профессионального самоопределения.

Постановка проблеми. Соціально-політичні зміни, що відбуваються впродовж останніх років в суспільстві, інтеграція в світовий економічний простір та реорганізація ринку праці в Україні зумовлюють актуальність проблеми шляхів підвищення ефективності професійного самовизначення старшокласників. Особливого значення набуває ця проблема у контексті сільської школи. Аналіз шкільної практики показав, що сьогодні у нашій країні немає цілісного підходу до здійснення психологічного супроводу підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл, зазвичай у таких школах можна спостерігати окремі, не зведені в систему, види

профорієнтаційної роботи, які часто бувають мало ефективними. Саме тому розробка такої програми психологічного супроводу є надзвичайно актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз наукових робіт, присвячених висвітленню сутності поняття «психологічний супровід», дозволяє нам стверджувати, що це система професійної діяльності психолога, спрямована на створення сприятливих умов психологічного комфорту, розуміння ситуації, допомоги у вирішенні серйозних протиріч і конфліктів, а також психологічне просвітництво. Це підтримка психічно здорових людей, у яких на певному етапі розвитку виникають особистісні труднощі, допомога у формуванні соціальних навичок, якостей, властивостей особистості, які забезпечать їй успішне вирішення проблеми. Філософською підставою системи психологічного супроводу людини є концепція вільного вибору, коли психолог надає людині допомогу і підтримку у виборі методів соціальної адаптації, не нав'язуючи їй свою думку, а допомагаючи намітити орієнтири (М. Бітянова, Є. Зеєр, Є. Клімов, Е. Крінчік, В. Романов, Є. Сапогова, Н. Шевкієва, Т. Янічева та інші).

У контексті нашого дослідження, ми розглядаємо психологічний супровід підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл як недиригентну форму психологічної допомоги, спрямованої на психологічне зростання школярів, на активізацію їх власних ресурсів у напрямки професійного самовизначення та планування професійної кар'єри.

Аналіз досліджень зарубіжних науковців, присвячених активізації професійного самовизначення школярів, дозволяє окреслити отримані ними практичні результати. Зокрема, розроблено систему професійної орієнтації молоді (Дж. Голланд); систему професійних проб для учнів (С. Фукуяма); систему професійної орієнтації у навчальних закладах різного типу (Х. Арімонд, Л. Буссхофф, С. Декен, А. Лумпе, Б. Майєр, К. Шобер, Ф. Штрук та інші); систему методів організації навчального процесу з метою підготовки учня до професійного самовизначення (Д. Адаме, Р. Брунер, А. Дж. Воттс, Дж. Кіллен, Дж. Конанг, В. Никліс, М. Ритлук, Р. Сліппері, Х. Фукс, В. Цифройнд та інші).

Проблема активізації професійного самовизначення школярів є, також, предметом пильної уваги вітчизняних науковців. Зокрема, у вітчизняній науці досліджуються шляхи формування у старшокласників готовності до професійного самовизначення (В. Синявський, А. Федоришин, І. Чечель, П. Шавіра та інші), особливості психологічних детермінант професійного самовизначення старшокласників (Р. Кулаков); моделювання, психологічного супроводу професійного самовизначення учнівської молоді (Н. Побірченко), управління її професійним самовизначенням (В. Мадзігон, І. Бех, М. Тищенко), вивчається професійна орієнтація та становлення професійних самосвідомості і самоідентичності (Ж. Вірна, І. Корнієнко).

Значний вклад у вивчення цієї проблеми внесли представники педагогічної науки. Зокрема, ними досліджувалися такі її аспекти: формування готовності старшокласників до професійного самовизначення у позашкільних закладах (В. Мачуський), педагогічні умови забезпечення професійного самовизначення учнів на уроках трудового навчання (І. Жерноклеєв), умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (М. Піддячий), підготовка старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії в процесі профільного трудового навчання (О. Мельник), педагогічні умови активізації професійного

самовизначення старшокласників у навчально-виховній діяльності школи (О. Капустіна, О. Кисла).

Проблема форм і методів, що активізують професійне самовизначення старшокласників розглядалась в роботах таких науковців як: І. Бех, О. Мельник, Л. Гуцан, О. Морін, І. Ткачук, О. Скалько, С. Дятленко, М. Шабдінов. Ними розроблено програмно-методичний профорієнтаційний комплекс, зокрема, програма «Побудова кар'єри», робочі зошити до навчальних програм профорієнтаційного спрямування, щоденник вибору профілю навчання тощо [5; 6].

Л. Гуцан виділяє такі основні задачі процесу формування професійного самовизначення учнівської молоді: сформуванню установку на власну активність та самопізнання, як основу професійного самовизначення; ознайомити зі світом професій, кон'юнктурою ринку праці, правилами вибору професії; забезпечити самопізнання та формування «образу-Я» як суб'єкта професійної діяльності; сформуванню вміння аналізу різних видів професійної діяльності, враховуючи спорідненість їх за психологічними ознаками і подібність вимог людини; сформуванню вміння співставляти «образ-Я» з вимогами професій до особистості та кон'юнктурою ринку праці й створювати на цій основі професійний план та його перевіряти; створити умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації професійних проб; забезпечити розвиток професійно важливих якостей особистості; сформуванню мотивацію і психологічну готовність до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність; виховувати загальнолюдські та загальнопрофесійні якості і розумні потреби [2].

Д. Закатнов вважає, що активізація процесу професійного самовизначення – це, перш за все, удосконалення організаційних форм і методів профорієнтаційної роботи, яка забезпечує активну і самостійну, теоретичну та практичну діяльність учнів у всіх ланках навчально-виховного процесу, спрямованих на формування і розвиток свого професійного образу «Я», рефлексію власних професійних можливостей, порівняння їх з вимогами до особистості майбутньої сфери професійної діяльності. Д. Закатнов виділяє такі групи специфічних методів профорієнтаційної роботи: інформаційно-довідкові (просвітницькі); методи професійної психодіагностики; морально-емоційної підтримки оптантів, надання допомоги в конкретному виборі й ухваленні рішення [4]. У нашому дослідженні ми дотримуємося точки зору автора, відповідно до якої професійне самовизначення учнів розглядається не лише як результат, але і як певний процес, який характеризується своєю специфічною метою, структурою, алгоритмом дій та взаємодій учнів та інших суб'єктів учбової взаємодії.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає у висвітленні психологічного змісту розробленої нами моделі програми підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл.

Мета конкретизується у таких завданнях: обґрунтуванні структури професійного самовизначення старшокласників, висвітленні специфіки та умов розвитку компонентів професійного самовизначення випускників сільських шкіл, представленні змістових аспектів програми психологічного супроводу підвищення ефективності професійного самовизначення цих школярів.

Виклад методики і результатів дослідження. Наше дослідження складається з декількох етапів. Вибудовуючи модель психологічного супроводу підвищення ефективності професійного самовизначення сільських випускників, ми повинні були чітко

усвідомити психологічну сутність та структуру цього феномену, що і стало завдання першого етапу дослідження. Ми відштовхувалися від позиція З. Становських, яка вважає, що на стадії конкретно-професійного самовизначення (на стадії закінчення школи) учень рефлексує максимально широке коло внутрішніх та соціальних чинників, що впливають на вибір професії. Саме рівень рефлексивності зумовлює особливості професійного самовизначення школярів. Відповідно, сутність професійного самовизначення випускника полягає в самопізнанні: усвідомленні особистістю себе, своїх здібностей, рис характеру і передбачає зіставлення нею власних індивідуально-психологічних якостей та можливостей з психологічними вимогами до професії [7].

Відтак, окрім усвідомлення себе, випускник загальноосвітньої школи, повинен бути зорієнтованим у світі професій, усвідомлювати їх перспективність, враховувати при виборі професії рядовні чинників, які зумовлюватимуть його майбутню професійну успішність. Звідси, на нашу думку, обов'язковою структурною складовою професійного самовизначення випускника загальноосвітньої школи є когнітивний компонент, який передбачає інтеграцію таких суб'єктивних уявлень старшокласників: про себе (здібності, нахили, знання, уміння, навички, психо-фізіологічні особливості, особистісні характеристики тощо); про світ професій (орієнтація у світі професій, їх характеристик та вимог до претендентів тощо); про зовнішні чинники (мода, престиж, оплата, увага до порад тощо).

У своєму дослідженні ми, також, опиралися на підхід ряду науковців, які вважають, що особистісне самовизначення старшокласників є базою для їх професійного самовизначення (К. Абульханова-Славська, Т. Афанасьєва, І. Булах, М. Гінзбург, Є. Головаха, І. Дубровіна, Л. Долинська, І. Кон, Ю. Смірнова, Ф. Парсонс, Н. Пряжников, Е. Пряжнікова; Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Ясперс, і ін.), що цей феномен зумовлюється певним набором їхніх ціннісних орієнтацій та особистісних смислів (М. Гінзбург, А. Реан, В. Лукіна, О. Разумнікова та інші).

Принципове значення для побудови моделі професійного самовизначення випускників загальноосвітніх шкіл має розуміння його психологічної сутності як усвідомлення особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності, що передбачає прийняття випускником свідомого рішення щодо вибору майбутньої професії, розуміння її як цінності життя, яка забезпечить можливість самореалізації, прояву особистісних якостей та задоволення власних потреб, формування адекватних професійних намірів і планів.

Саме формування особистості як суб'єкта професійного самовизначення, на думку Ю. Єремкіна, є одним з основних завдань сучасної загальноосвітньої школи. Суб'єктність, з позиції науковця, – це різноманіття психологічних механізмів і особливостей представлених в таких реаліях як мислення, спонукання, здібності, характер людини, її саморефлексія і вміння передбачати результати діяльності. Суб'єктна позиція розглядається автором як певна лінія поведінки в системі діяльності людини як суб'єкта, як прояв суб'єктності в конкретних умовах життя. Відповідно, суб'єктність старшокласника, з позиції автора, в професійному самовизначенні включає в себе усвідомлення праці як важливої цінності життя, усвідомлений вибір професії на базі виражених нахилів і намірів та передбачає наявність у старшокласника ставлення до самого себе як до суб'єкта вибору професійного шляху, задоволеність своїм професійним вибором, ставлення до дорослих і ровесників як до суб'єктів[3].

Отже, ми включили у запропоновану нами модель професійного самовизначення емоційно-ціннісний компонент який включає такі аспекти:

усвідомлення старшокласником праці і майбутньої професії як важливої цінності життя, усвідомлення взаємозв'язку професійних і життєвих цінностей, які мають загальнолюдський характер та спонукають до усвідомленого вмотивованого вибору професії на базі виражених нахилів і намірів; емоційне ставлення до самого себе як до суб'єкта вибору професійного шляху, задоволеність своїм професійним вибором, позитивний емоційний настрій в професійному самовизначенні.

При побудові моделі професійного самовизначення випускників загальноосвітніх шкіл, ми дотримувалися підходу до розуміння цього феномену як центрального новоутворенням дітей старшого шкільного віку, що є наслідком їх особистісного самовизначення та виступає мотиваційним центром, який визначає наступні сходинки їх професійного становлення (Л. Божович, Є. Головаха, М. Гінзбург, Д. Ельконін, І. Кон, Д. Фельдштейн та інші). На думку представників гуманістичної психології, основною метою професійного самовизначення, є поступове формування у людини готовності розглядати себе такою, що розвивається в рамках певного часу, простору і сенсу, постійно розширювати свої можливості і максимально їх реалізовувати (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс).

Вивчення особливостей професійного самовизначення старшокласників здійснювалося з врахуванням підходу М. Гінзбург до розуміння психологічного сьогодення старшокласника, яка вважає, що його вертикальною складовою є самопізнання, яке полягає в усвідомленні себе, своїх можливостей та орієнтації в ціннісно-смісловому змісті індивідуальної свідомості, а горизонтальна, просторово-часова площина може бути охарактеризована як самореалізація (тобто реальна дія, втілення цінностей і смислів в різних видах діяльності) [1].

Відтак, орієнтовно-поведінковий компонент у структурі професійного самовизначення випускника загальноосвітніх шкіл, включає в себе його певні професійні настанови, уміння приймати рішення, створювати обґрунтовані професійні плани.

Наступний етап дослідження - це розробка програми психологічного супроводу підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл, мета якої полягає у здійсненні психологічної допомоги школярам у подоланні труднощів професійного самовизначення та включає систему заходів спрямованих на розвиток його когнітивного, емоційно-ціннісного і орієнтовно-поведінкового компонентів.

Розроблена нами модель програми психологічного супроводу підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл представлена на рис. 1.

Програма психологічного супроводу передбачає здійснення моніторингу труднощів професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл та освітнього шкільного середовища щодо проблем, які виникають у процесі здійснення профорієнтаційної роботи. Такий моніторинг дозволить забезпечувати швидке реагування психолога у напрямку усунення проблем на ранніх етапах їх виникнення. На цьому етапі важливо розробити пакет діагностичного матеріалу.

Суб'єктами психологічного супроводу виступають безпосередньо старшокласники, їхні батьки, вчителі і інші учасники освітньої взаємодії, хто створює в школі належні умови для здійснення профорієнтаційної роботи школярів.

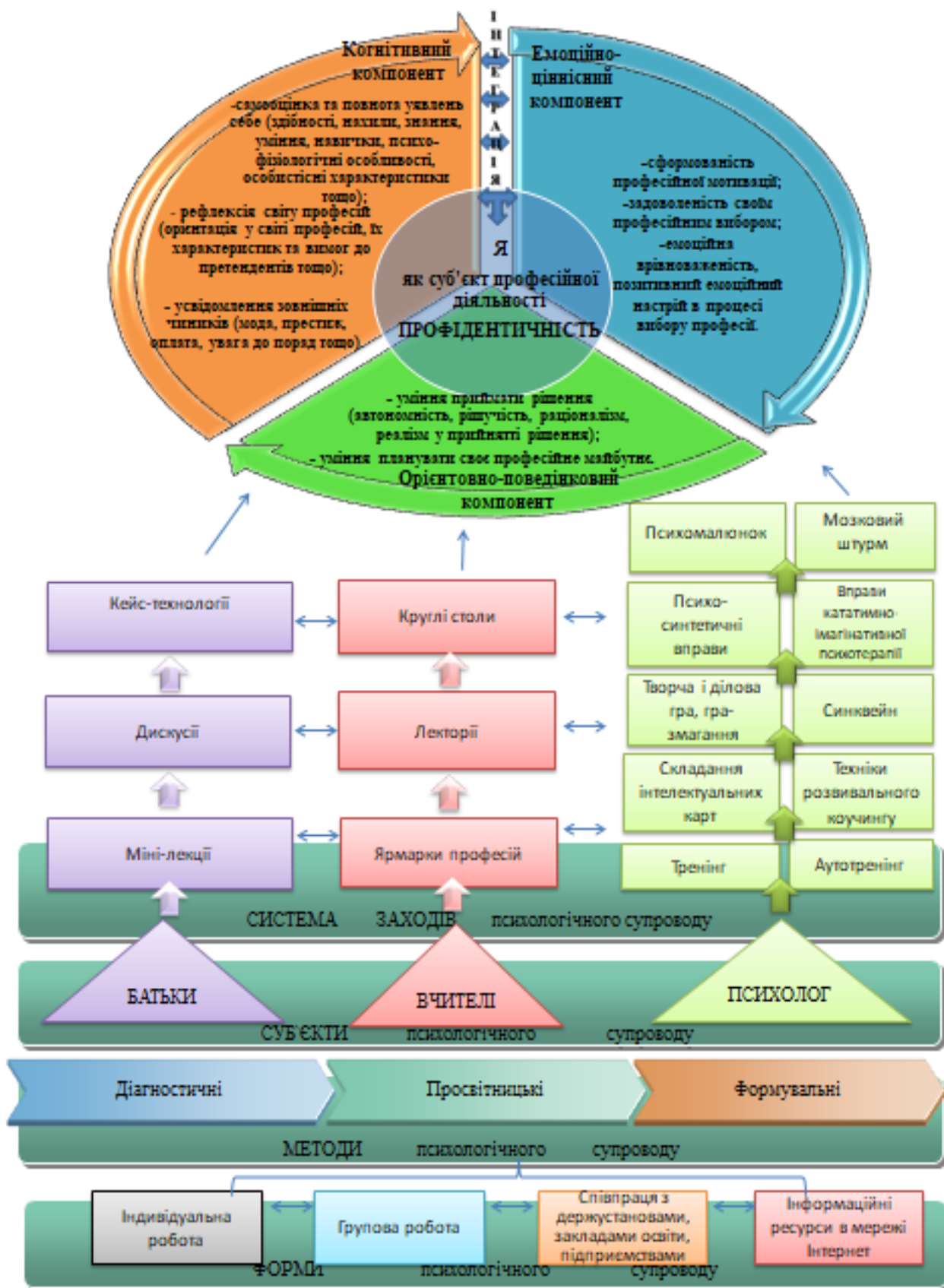

Рис. 1. Модель програми психологічного супроводу підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл

Відповідно, у нашій програмі виокремлюються такі напрями психологічного супроводу:

1. Психологічний супровід старшокласників у подоланні труднощів розвитку когнітивного, емоційно-ціннісного, орієнтовно-поведінкового компонентів їх професійного самовизначення, які були виявлені нами в результаті здійснення емпіричного дослідження [8]. Психологічний супровід було зосереджено на забезпеченні умов активізації розвитку цих складових. (див. табл.1.). Основна мета супроводу школярів – підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл шляхом розвитку у них навичок самопізнання та пізнання світу професій, узгодження професійної мотивації і власних життєвих цінностей, а також навичок прийняття рішення та планування професійного шляху.

Таблиця 1.

Особливості розвитку компонентів професійного самовизначення випускників сільських шкіл

Компоненти професійного самовизначення випускників	Критерії розвитку	Труднощі професійного самовизначення сільських старшокласників	Умови розвитку
Когнітивний	- повнота уявлень про світ професій; - усвідомлення впливу зовнішніх чинників на профсамовизначення; - повнота уявлень про себе (знання, уміння, навички, особистісні х-ки, здібності) - інтеграція уявлень про себе як про суб'єкта проф. діяльності	- низька поінформованість про світ професій; - невміння співвіднести інформацію про професію зі своїми особливостями; - низький рівень розвитку ретроспективної рефлексії та рефлексії теперішньої діяльності; -низька самооцінка;	Розвиток навичок пізнання та самопізнання -розширення кола знань про світ професій та сутність поняття «професійне самовизначення» регіональний ринок праці та освітні послуги; - формування адекватної самооцінки; - формування рефлексивності та окремих видів рефлексії
Емоційно-ціннісний	-усвідомлення праці і майбутньої професії як цінності життя; -сформованість професійної мотивації, - здатність співставити професійну мотивацію з власними життєвими цінностями, - задоволеність своїм професійним вибором;	- мало виражена орієнтація на пізнання; - перебільшена значущість матеріальних цінностей; - низька зорієнтованість на розвиток моральних якостей у ставленні школярів до себе; - низька зорієнтованість на передбачення варіантів перебігу подій;	Розвиток ціннісної сфери - розвинута система загальнолюдських ціннісних орієнтацій; - наявність свідомої внутрішньої позиції; - усвідомлення життєвих цінностей як основи проф. самовизначення; -наявність проф. інтересу;

	- позитивний емоційний настрій в професійному самовизначенні. -емоційна врівноваженість у цьому процесі.	- низький рівень задоволеності професійним вибором:.	-позитивне ставлення до себе як до суб'єкта профдіяльності
Орієнтовно-поведінковий	-уміння приймати рішення, його автономність, рішучість, раціоналізм, реалізм; -уміння планувати своє професійне майбутнє.	- нав'язана та невизначена професійна ідентичність - мало виражений статус мораторію; -перебільшений оптимізм; -відсутні чітких професійних цілей; - нездатність планувати власну професійну кар'єру.	Розвиток устремління до самореалізації - самостійність у прийнятті рішення; - наявність навичок професійного планування; - наявність уміння бачити психологіяну перспективу; - розуміння кар'єрних стратегій.

2. Психологічний супровід батьків, який передбачає активізацію сімейної взаємодії через допомогу у формуванні її позитивної психологічної основи: ознайомлення батьків з психологічними особливостями старшокласників, методами емоційної підтримки дітей в складних ситуаціях життєвих виборів; особливостями створення належних умов навчання їхніх дітей; надання інформації батькам щодо правил формулювання порад своїм дітям; організація співбесід батьків з профконсультантами, представниками навчальних закладів; ознайомлення з спеціалізованою літературою, інформацією щодо затребуваних ринком сучасних професій, можливостей закордонного навчання тощо.

3. Психологічний супровід суб'єктів шкільного освітнього середовища: вчителів-предметників, класних керівників, адміністрації школи. Зокрема, шляхи активізації ми вбачаємо у встановленні зв'язку освітньої установи та різних підприємств, чого особливо не вистачає сільській школі. Окрім того, сільська школа потребує нових форм роботи психолога з вчителями, спрямованих на формування у них здатності до оволодіння активними психологічними методами підготовки старшокласників до професійної діяльності через наближення академічних знань, які вони викладають на своїх дисциплінах, до розуміння учнями можливостей їх використання в майбутній професійній діяльності, формування здатності у вчителів вибудовувати шкільне навчання старшокласників як початковий етап їх професійного та кар'єрного зростання, зосередженості вчителів на підготовці школярів до етапу трудової діяльності через формування у них здатності до презентації себе на ринку праці та формування у школярів рис, важливих для їх успішної адаптації до трудової діяльності та побудови професійної кар'єри після закінчення школи.

Психологічний супровід підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл передбачає використання з усіма суб'єктами взаємодії таких методів: діагностичних, просвітницьких, формуючих.

Діагностичні методи використовуються впродовж всього процесу психологічного супроводу: як на етапі моніторингу труднощів професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл та проблем освітнього шкільного середовища щодо ефективного здійснення профорієнтаційної роботи, так і на етапі здійснення системи заходів з активізації професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл з різними суб'єктами психологічного супроводу. На цьому етапі діагностика здійснюється з метою визначення ефективності впровадженої системи заходів. До основних діагностичних методів відносяться: бесіди, опитувальники, тести, спостереження, збір непрямої інформації про учня, професійні проби у спеціально організованому навчальному процесі, ігрові і тренінгові ситуації, ситуації вибору професії, тощо.

Основна мета просвітницької роботи – спонукання всіх суб'єктів освітнього середовища до набуття та використання психологічних знань. Озброєння їх знаннями з основ професійної орієнтації, побудови професійного іміджу та кар'єри, психології взаємовідносин, самопізнання, саморозвитку та самовдосконалення; активізація процесу професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл через підвищення рівня їх психологічної культури та розширення кола знань про світ професій та способи їх здобування. Просвітницька робота передбачає використання таких методів: лекцій, бесід, індивідуальних рекомендацій, написання статей у пресі, проведення круглих столів, виставок літератури, диспутів, екскурсій на підприємства й у навчальні заклади, зустрічей з представниками різних професій, демонстрацію навчальних фільмів, створення спеціалізованих профорієнтаційних сайтів, організацію участі у «ярмарках професій», тощо.

Мета формуючих методів полягає у здійсненні психологічного впливу на суб'єктів освітнього середовища з метою здобуття ними певних соціально-психологічних знань, корекції поведінки, формування навичок міжособистісного взаємодії, розвитку певних здібностей, зміни стереотипів, тощо задля підвищення ефективності професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл. До формуючих методів належать: тренінги, індивідуальні консультації, творча та ділова ігри, кейс-технології, дидактичні ігри, ігри-змагання тощо.

Програма включає такі форми психологічного супроводу: індивідуальна робота психолога, групова робота (переважно проведення соціально-психологічних тренінгів, круглих столів тощо), функціонування сайту в мережі Інтернет, спрямованого на допомогу вирішення школярами проблеми професійного самовизначення, форми співпраці з державними установами, закладами освіти та підприємствами (ярмарки професій, лекторії тощо). Школярі самостійно обирають найбільш ефективні для них форми, виходячи із власних можливостей, індивідуальних особливостей та побажань.

Враховуючи те, що сучасні старшокласники особливо довіряють інтернет виданням у модель нашій програмі психологічного супроводу включено створення сайту в допомогу вирішення старшокласникам проблем професійного самовизначення, який включатиме онлайн-консультування, ознайомлення з психологічною літературою, документальними та художніми фільмами, форум, запис на тренінг та індивідуальну консультацію.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Психологічний супровід випускників сільських шкіл щодо підвищення ефективності їх професійного самовизначення є недирективною формою психологічної допомоги, спрямованої на

психологічне зростання старшокласників, на активізацію їх власних ресурсів у напрямки професійного самовизначення та планування професійної кар'єри.

Відповідно до розробленої нами моделі, професійне самовизначення старшокласників - це складноорганізована система взаємопов'язаних між собою компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного та орієнтовно-поведінкового. Когнітивна складова передбачає процеси пізнання та самопізнання, в основі яких лежить рефлексія, що зумовлює інтеграцію суб'єктивних уявлень старшокласника про себе, про світ професій, про зовнішні чинники, які враховуються при виборі професії. Емоційно-ціннісна складова передбачає усвідомлення випускником взаємозв'язку професійних і життєвих цінностей, задоволеність своїм професійним вибором та собою. Інтеграція цих складових призводить до формування уявлення випускника про себе як про суб'єкта професійної діяльності, що зумовлює його устремління до самореалізації, яке є змістом орієнтовно-поведінкової складової, щовключає в себе, на цьому етапі розвитку школяра, його професійні настанови, уміння приймати рішення, створювати обґрунтовані професійні плани.

Розроблено нами програма психологічного супроводу, передбачає роботу із старшокласниками у напрямку ефективного подолання труднощів їх професійного самовизначення, роботу із батьками з метою забезпечення психологічної основи їх конструктивної взаємодії з дітьми в складний для них період професійного самовизначення, а також активізацію освітнього шкільного середовища з метою впровадження його суб'єктами освітніх технологій, що спонукатимуть школярів до формування якостей, які сприятимуть їх успішному вибору професії та побудові професійної кар'єри після закінчення школи.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та апробації тренінгу підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл.

Список використаних джерел

1. Гінзбург М.Р. Психологічний зміст життєвого поля особистості старшого підлітка. *Світ психології та психологія у світі*. 1995. № 3. С. 23- 30.
2. Гуцан Л. Сучасні проблеми професійного самовизначення учнівської молоді. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 24 листопада 2011 р.). Київ: ІПК ДСЗУ, 2011. С. 40 - 48.
3. Еремкин Ю.Л. Формирование личности учащегося старших классов как субъекта профессионального самоопределения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Рязанский пед. ун-т. Рязань, 2003. 184 с.
4. Закатнов Д.О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2012. 160 с.
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Побудова кар'єри» (для 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів) (70 год.) / І.Д.Бех (науковий консультант), О.В.Мельник, Л.А.Гуцан, О.Л.Морін, І.І.Ткачук, О.В.Скалько, С.М.Дятленко, М.Л.Шабдінов. *Трудова підготовка в закладах освіти*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. №3 (55). С. 43-56.
6. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-метод. посіб. / О.В. Мельник та ін. Київ: «Четверта хвиля», 2009. Вип. № 1. 223 с.
7. Становских З.Л. Рефлексивні компоненти професійного самовизначення старшокласників: дис. ... кандидат. психол. наук: 19.00.07 / НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ, 2005. 271с.

8. Федоренко Л.П. Труднощі професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл. *Збірник наукових праць «Теорія і практика сучасної психології»*. Запоріжжя. 2018. № 2. С. 177-181.

References transliterated

1. Hinzburh M. R. Psykholohichniy zmist zhyttievoho polia osobystosti starshoho pidlitka. *Svit psykholohii ta psykholohiia u sviti*. 1995. № 3. S. 23 - 30.
2. Hutsan L. Suchasni problemy profesiinoho samovyznachennia uchnivskoi molodi. *Aktualni problemy profesiinnoi oriientsii ta profesiinoho navchannia naseleennia: materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (24 lystopada 2011 r., m. Kyiv)*. Kyiv : IPK DSZU, 2011. S. 40 - 48.
3. Eremkin Yu.L. Formirovanie lichnosti uchashegosya starshih klassov kak sub'ekta professionalnogo samoopredeleniya: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 Ryazan, 2003 . 184 s.
4. Zakatnov D. O. Tekhnolohii pidhotovky uchnivskoi molodi do profesiinoho samovyznachennia: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2012. 160 s.
5. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv «Pobudova kariery» (dlia 10 – 11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv) (70 hod.) / I.D.Bekh (naukovyi konsultant), O.V.Melnyk, L.A.Hutsan, O.L.Morin, I.I.Tkachuk, O.V.Skalko, S.M.Diatlenko, M.L.Shabdinov. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*. Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova, 2008. №3 (55). S. 43-56.
6. Profesiina oriientsiia starshoklasnykiv: teoriia i praktyka: naukovo metodychni posibnyk [dlia vchyteliv] / O.V.Melnyk ta in.; Kyiv: «Chetverta khvylya». 2009. Vyp. № 1. 223 s.
7. Stanovskih Z.L. Refleksivni komponenti profesynogo samovyznachennia starshoklasnykiv: dis. ... kandid. psihol. nauk: 19.00.07. / NPU imeni M.P. Drahomanova. Kyiv, 2005. 271s.
8. Fedorenko L. P. Difficulties of professional self-determination of high school students in village schools. *Zbirnik naukovih prats «Theory and practice of ordinary psychology»*. Zaporizhzhia. 2018. № 2. S. 177-181.

Fedorenko L.P. Psychological support for improving the effectiveness of rural school graduates professional self-determination. The article analyzes the approaches to understanding the psychological essence and structure of high school students professional self-determination, forms and methods of its activation. The specifics and conditions for increasing the efficiency of rural school graduates professional self-determination are revealed. The theoretical model of psychological support of rural school graduates is presented in order to increase the effectiveness of their professional self-determination, which involves the activation of high school students to overcome difficulties in this process, work with parents of graduates to ensure their constructive family interaction, as well as to activate the educational form of educational institutions in the educational environment. that will help them to successfully choose their profession and build a professional career after graduation.

Keywords: professional self-determination, psychological support, professional orientation, professional choice, educational work, activation of professional self-determination.